

УДК 34:004+342.7]:347.9(477)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.23>

І. В. Солончук
*старший викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
orcid.org/0000-0001-6447-246X*

ДО ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто проблему поняття, змісту та особливостей інформаційних правовідносин у сфері судочинства в Україні. Визначено, що інформаційні правовідносини є окремим видом суспільних відносин, що врегульовані нормами права, які виникають між різними суб'єктами щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації та охороняються державою від порушень. Зосереджено увагу на тому, що єдність у розумінні даної юридичної категорії має важливе значення в контексті правового регулювання. Технологічні революції спровокували появу технократичних термінів, які набули широкого використання в праві. Акцентовано увагу на необхідності формулювання дефініцій таких термінів у правовій науці з позицій інтересів права, але зі збереженням технологічної сутності явища.

Зазначено, що інформаційні правовідносини в судочинстві потребують підвищеної уваги як законодавця, так і науковців, оскільки сьогодні існують певні дискусійні теоретичні положення. Наголошено, що сфера судочинства потребує особливої уваги, оскільки має виключну компетенцію – здійснення правосуддя. Досліджено динаміку проникнення інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людини, суспільства і держави, яка призвела до появи найрізноманітніших нових явищ у різні сферах, зокрема в сферу судочинства.

Встановлено, що поняття інформаційних правовідносин у сфері судочинства в Україні охоплює комплекс суспільних відносин, які виникають під час судового провадження при створенні, отриманні, обробці, накопиченні, зберіганні, пошуку, розповсюдженні та споживанні інформації учасниками судового розгляду, а також в ході процесів створення і застосування інформаційних систем для організації судочинства.

У статті підкреслено важливість правового регулювання інформаційних відносин у сфері судочинства для якісного реформування судочинства з метою підвищення якості правосуддя, адже ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій надало б змогу вирішити питання перевантаження судів справами незначної складності.

Ключові слова: інформаційні правовідносини, інформація, інформаційне право, інформаційно-комунікаційні технології, правове регулювання, правосуддя, судочинство.

Solonchuk I. V. THE CONCEPT OF INFORMATION LEGAL RELATIONS IN THE JUDICIARY OF UKRAINE

The article examines the concept of information legal relations within the sphere of the judiciary in Ukraine. It defines information legal relations as a distinct type of social relations regulated by legal norms, which arise between various subjects concerning the creation, collection, receipt, storage, use, dissemination, and protection of information, and are safeguarded by the state against violations. The paper focuses on the critical importance of a unified understanding of this legal category in the context of legal regulation. Technological revolutions have prompted the emergence of technocratic terms that have become widely used in law. Attention is drawn to the necessity of formulating definitions for such terms within legal science from the perspective of the interests of law, while preserving the inherent technological (technical) essence of the phenomena.

It is noted that information legal relations require heightened attention from both legislators and legal scholars, as certain theoretical provisions remain subjects of debate. The article emphasizes that the sphere of the judiciary warrants special consideration due to its exclusive competence – the administration of justice. The study explores the dynamics of the integration of Information and Communication Technologies into all spheres of human, societal, and state life, which has led to the emergence of diverse new phenomena, particularly within the judiciary.

The research establishes that the concept of information legal relations in the sphere of the judiciary in Ukraine encompasses a complex of social relations that arise during judicial proceedings in the creation, receipt, processing, accumulation, storage, retrieval, dissemination, and consumption of information by participants in the legal process, as well as in the course of creating and implementing information systems for the organization of the judiciary.

The article underscores the importance of the legal regulation of information relations in the judicial sphere for the qualitative reform of the judiciary and the enhancement of the quality of justice. Effective use of ICT would help address the issue of courts being overburdened with cases of minor complexity.

Key words: information legal relations, information, information law, Information and Communication Technologies, legal regulation, justice, judiciary.

Постановка проблеми. Формування інформаційного права як галузі права, яке супроводжується активним розвитком уже врегульованих суспільних відносин [1, с. 33], обумовлює те, що розроблені наукові категорії все частіше вико-

ристовуються іншими галузями знань. Технологічні революції спровокували появу технократичних термінів, які згодом набули активного використання в праві. Можемо констатувати, що, наприклад, такі терміни як «цифровізація судочинства»

чинства», «електронний суд», «електронні докази» та подібні увійшли в сферу повсякденного вжитку. В даному аспекті представляє науковий інтерес твердження О. А. Баранова, який зазначає, що досвід застосування технократичних термінів у правовій науці свідчить про необхідність формулювання дефініцій цих термінів, перш за все, з позицій інтересів права, але зі збереженням технологічної (технічної) сутності явища або об'єкта, що описується [2, с. 96].

В умовах активного технічного прогресу у всіх сферах життєдіяльності людини зростає рівень застосування інформаційно-комунікаційних технологій. На думку Т. М. Кронівець та В. С. Дорош сучасний світ пережив значний стрибок у сфері інформаційного розвитку, що спостерігається останніми десятиліттями [3, с. 133]. Завдяки надшвидкісним темпам цифровізації, спостерігається збільшення кількості інформаційних правовідносин у всіх сферах життєдіяльності суспільства. У даному контексті сфера судочинства потребує особливої уваги, оскільки має виключну компетенцію – здійснення правосуддя. Цифрова трансформація судочинства вимагає адаптації існуючих правових норм до можливостей, які надають новітні технології. Зокрема, це стосується електронного документообігу, онлайн-трансляцій судових засідань та використання штучного інтелекту в судовому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження інформаційних правовідносин склали роботи таких науковців як О. В. Арістова, О. А. Баранов, В. М. Брижко, О. С. Дяковський, М. З. Згуровський, Р. А. Калюжний, В. Б. Кізляр, Л. П. Коваленко, Т. А. Костецька, Т. М. Кронівець, О. В. Кохановська, А. Ю. Напинець-Наумова, В. Г. Пилипчук, О. Г. Радзівєвська, Л. І. Рудник, О. В. Синєокий, В. М. Фурашев, В. С. Цимбалюк та ін. Застосування електронних засобів у судочинстві в Україні досліджені в працях науковців: В. В. Білоус, В. В. Борщенко, О. В. Бринцев, Н. Д. Квасневська, Н. В. Кушакова-Костицька, О. П. Кучинська, Н. М. Логинова, К. С. Лопушанська, В. В. Медведська, В. Б. Пчелін, Н. В. Шишка, В. Ф. Якутко та ін. Детальному дослідженню проблем інформаційного забезпечення кримінального провадження, досудового провадження в кримінальних справах, використання інформаційних технологій при формуванні судових доказів присвячені наукові роботи Є. Д. Лук'янчикова, Б. Є. Лук'янчикова, О. Б. Микитенко. Однак потребує підвищення рівень ґрунтовних досліджень проблеми інформаційних правовідносин в сфері судочинства та питання впливу сучасних інформаційних технологій на організацію та здійснення правосуддя в Україні.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу правового регулювання відносин у сфері

судоустрою України визначити сутність поняття інформаційних правовідносин у судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Правовідносини є юридичним виразом відносин у суспільстві, підставою виникнення яких є економічні, політичні, моральні, духовні, культурні, майнові та інші відносини, що врегульовані правовими нормами [4, с. 337]. Традиційно правовідносини відносять до фундаментальних категорій юриспруденції, детально визначених та розроблених. Така позиція була панівною до відносно недавнього часу, а саме до формування інформаційного права як окремої галузі права, спрямованої на врегулювання інформаційних відносин [5, с. 55]. Водночас, правовідносини є однією з найбільш складних проблем у загальнотеоретичній юридичній науці. Таке подвійне становище означає, що дослідження правовідносин в різних аспектах має здійснюватися постійно, з урахуванням вимог сьогодення. Як зазначає О. І. Лятіна, при дослідженні правових відносин й соціальних явищ можливість вільного застосування різних підходів сприяє виявленню найширшого спектру їх ознак і властивостей, а також встановленню об'єктивного й різностороннього уявлення щодо правового життя суспільства [6, с. 403]. Тому дослідження правовідносин потребує комплексного підходу, який враховує всі аспекти соціальних відносин у всіх сферах діяльності, зважаючи на їх особливості.

В сучасних наукових працях інформаційні правовідносини виокремлюються як відносини нового типу, поява яких спричинена стрімким поширенням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [5, с. 56]. Підтримуємо думку про те, що інформаційні правовідносини є самостійним видом суспільних відносин, об'єктом яких є інформація. Інформаційні правовідносини виникають між різними суб'єктами щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації та охороняються державою від порушень [7, с. 35].

О. А. Баранов стверджує, що, значна динаміка проникнення інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людини, суспільства і держави призвела до появи найрізноманітніших нових явищ у різних сферах. Водночас такі явища іноді демонструють появу нової соціальної якості, яка має різні рівні системності та рівень значення для певних сфер життєдіяльності соціуму. Але, саме в силу новизни, найчастіше тільки на них і концентрується увага дослідників, що призводить до гіперболізації досліджуваних явищ. Зазначені обставини призвели до поширення термінів, які адекватно не відображають системної сутності змісту процесів, що відбуваються [8, с. 32].

Новітні інформаційно-комп'ютерні та телекомунікаційні технології, як нове значуще явище,

викликали зміни в інформаційній сфері [9, с. 51]. Хмарні технології, технології типу Інтернету речей, які дозволяють зберігати, обчислювати та обробляти значні обсяги даних, вже давно стали електронно-інформаційним інструментом, який розширює можливості людини в обробці інформації, її відборі та у можливості прийняття рішень на основі безлічі різних відомостей та даних [9, с. 62]. Ідеєю концепції Інтернету речей, яку у 1999 р. сформував британський технолог Кевін Ештон, було впровадження таких механізмів, які б надавали можливість речам збирати, опрацьовувати та передавати дані без участі людини [10, с. 4]. Ці технології є своєрідним інтеграційним зв'язком двох світів: реального та віртуального, в якому здійснюється взаємодія та спілкування людей і техніки [10, с. 6]. Сфера судочинства є саме тією площиною, де завжди наявні поєднання автоматизованих процесів та людської діяльності. За висновком О. А. Баранова технології Інтернету речей мають потенційні спроможності забезпечити прийняття рішень, які будуть максимально адекватними поточній ситуації в суспільних процесах завдяки можливості в режимі реального часу збирати та обробляти значні обсяги інформації (дані), зокрема інформацію щодо великої кількості об'єктів та суб'єктів, які задіяні в таких процесах, а також приймати чи пропонувати рішення, які виробляються на основі спеціальних математичних алгоритмів, зокрема алгоритмів штучного інтелекту [2, с. 42–43]. Т. М. Кронівець, В. С. Дорош зазначають, що при використанні штучного інтелекту, технології якого надають великі можливості, виникають і проблеми, зокрема, щодо забезпечення конфіденційності персональних даних. Науковці наголошують, що у цьому контексті слід зважати як на технічні аспекти забезпечення захисту персональних даних, так і на правові, етичні та соціальні питання, що пов'язані з використанням штучного інтелекту [3, с. 133–134]. О. А. Заярний вважає, що розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, частиною яких є технології штучного інтелекту, зумовлює істотні зміни в усіх сферах суспільного життя, які відчують не лише багато професій, але й видів суспільної діяльності [1, с. 36]. Т. М. Кронівець, Є. С. Тимошенко наголошують, що «нові технології майже завжди приносять із собою важливі міркування щодо конфіденційності» [11, с. 295].

На думку Я. Романюка змістовне наповнення поняття судочинства в його широкому розумінні не обмежується лише реалізацією судами повноважень у процесуальний спосіб, а виходить за формальні рамки процесу як такого та охоплює питання організації судової влади загалом, суддівського самоврядування, побудови судової системи, її функціонування та фінансування, взаємо-

відносин судів та органів судової влади з органами законодавчої та виконавчої влади, правил добору суддів, їх поведінки, відповідальності за проступки та звільнення тощо [12, с. 9].

Стаття 8 Цивільного процесуального кодексу України проголошує відкритість інформації щодо цивільної справи, що унеможливорює позбавлення особи права на інформацію про дату, час і місце розгляду її справи. Окрім того, ніхто не може бути обмежений у праві отримати в суді усної та письмової інформації про результати розгляду його судової справи. У порядку, встановленому Законом, будь-яка особа, яка не є учасником справи, має право на доступ до судових рішень [13]. У кримінальному судочинстві серед засад судового провадження Кримінальний процесуальний кодекс України проголошує гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами (стаття 27), таємницю спілкування (стаття 14), невтручання у приватне життя (стаття 15), доступ до правосуддя (стаття 21) [14]. Кодекс адміністративного судочинства України закріплює відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (п. 3 статті 2), гласність судового процесу (п. 3 статті 2, стаття 10), відкритість інформації щодо справи (стаття 11) [15].

Окремі уваги в контексті регулювання інформаційних правовідносин у сфері судочинства потребують судові рішення. Закон України «Про доступ до судових рішень» в статті 2 проголошує, що всі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання [16]. З метою забезпечення загального доступу до судових рішень Державна судова адміністрація України здійснює ведення Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР) [17] – автоматизованої системи збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. ЄДРСР є державною інформаційною системою, що входить до складу Єдиної судової інформаційної системи і забезпечує збирання, облік (реєстрацію), накопичення, зберігання, захист, пошук та перегляд інформаційних ресурсів Реєстру та їх образів [18]. Слід зазначити, що в ЄДРСР відображається не вся інформація щодо справи, зокрема не відображається інформація, яка за рішенням суду щодо розгляду справи у закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення при судовому розгляді у закритому судовому засіданні. ЄДРСР є відкритим для безоплатного цілодобового доступу на офіційному веб-порталі судової влади України.

Ефективне застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій спрощує є технічні функціональні повноваження судових органів, зокрема, на нашу думку, може слугувати засобом

вирішення нагальної проблеми перевантаження судів. Також новітні технології надають широкий спектр можливостей для удосконалення організації органів судоустрою та обмеження впливу «людського фактору» у сферах, де втручання та зловживання є неприпустимими. Досвід впровадження штучного інтелекту у сферу судочинства є у зарубіжних країнах – Австралії, Китаї, Великій Британії, США. Для прикладу, в Австралії в 2014 р. створили перший «онлайн-суд», тобто функцію суду виконує штучний інтелект. Сьогодні вже функціонують: а) платформа для онлайн-слухань, б) мобільний додаток, який містить перелік «онлайн-судів», в) реєстр електронних повісток, г) електронний реєстр обвинувальних актів, д) електронна система організації колегії присяжних. Всі ці нововведення надають можливість австралійцям на судову процедуру витратити не кілька годин, а кілька хвилин [19]. Китайський Верховний Народний Суд запровадив систему «подібних рішень для подібних справ» з метою забезпечення ефективного нагляду за діяльністю судів. Система судових рішень для подібних справ передбачає, що критерії вирішення справи узгоджуються між двома складовими: справою, яка зараз розглядається суддею, і подібними справами, які вже розглядалися раніше іншими судами. В Китаї діє «Механізм пошуку обов'язкових подібних випадків та звітності», який впроваджений завдяки великим даним (big data) та штучному інтелекту: судді мають здійснювати пошук подібних та пов'язаних з ними справ, перш ніж ухвалювати рішення, тим самим забезпечивши узгодженість критеріїв оцінки подібних випадків [20]. Дослідники зі Стенфордського університету розробили алгоритм, який виконує функції асистента судді під час обрання запобіжного заходу підсудному: програма оцінює ризики та дозволяє тримати під вартою значно меншу кількість осіб, зберігаючи при цьому баланс громадської безпеки [21].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи дане дослідження, доходимо висновку, що поняття інформаційних правовідносин у сфері судочинства в Україні охоплює комплекс суспільних відносин, які виникають під час судового провадження при створенні, отриманні, обробці, накопиченні, зберіганні, пошуку, розповсюдженні та споживанні інформації учасниками судового розгляду, а також в ході процесів створення і застосування інформаційних систем для організації судочинства. До інформаційних правовідносин у сфері судочинства належать: 1) відносини по забезпеченню відкритості інформації щодо судового розгляду справи; 2) відносини щодо повного фіксування судового процесу технічними засобами; 3) відносини, пов'язані з доступом до правосуддя; 4) відносини щодо невтручання у приватне життя;

5) відносини, пов'язані з електронним документообігом для комунікації між судами, іншими органами державної влади та учасниками процесу; 6) відносини щодо подання, оцінки та зберігання електронних доказів; 7) відносини щодо дистанційної участі учасника справи в судовому засіданні за допомогою відеоконференц'язку; 8) відносини, пов'язані з доступом до судових рішень та ін. Такі відносини є важливим елементом правового механізму забезпечення кожного права на справедливий суд та доступу до правосуддя.

Зберігає актуальність питання забезпечення захисту інформації від несанкціонованого доступу. Робота з даними учасників справи має ґрунтуватися на чіткому алгоритмі роботи з інформацією з обмеженим доступом. Штучний інтелект, який активно використовується у різноманітних видах суспільної діяльності, не лише значною мірою полегшує виконання визначених функціональних завдань, але і потребує детальної уваги представників правової науки з метою вдосконалення врегулювання даних правовідносин. Наразі вимоги життя такі, що соціальні зміни потребують негайної реакції законодавця у питанні правової визначеності конкретних процесів з метою їх врегулювання.

Література

1. Заярний О. А. Розвиток основних інститутів галузі інформаційного права у працях вчених-правників Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 1991 року по 2021 рік. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка (юридичні науки)* № 3 (118). 2021 С. 32–37.
2. Баранов О. А. «Інтернет речей» як юридичний термін». *Юридична Україна*. 2016. № 5-6. С. 96–103.
3. Кронівець Т.М., Дорош В.С. Забезпечення конфіденційності персональних даних у трудових відносинах у зв'язку з поширенням використання технологій штучного інтелекту. *Інформація і право*. 2024. № 1(48). С. 133–138.
4. Загальна теорія держави і права: підручник / За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 583 с.
5. Солончук І. В., Фурашев В. М. Інформаційні правовідносини в судочинстві України. *Інформація і право*. № 3 (30)/2019. С. 55 – 64.
6. Лятіна О.І. Поняття правовідносин у контексті законницької та юридичної доктрин. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 403–406.
7. Солончук І. В. Інформаційні правовідносини: поняття та охорона. *Інформація і право*. № 4(31)/2019. С. 28–36.
8. Баранов О. А. Правові проблеми «електронної демократії». *Інформація і право*. 2017. № 1 (20).
9. Брижко В. М., Фурашев В. М. Конвергенція новітніх технологій: стан і перспективи змін у інформаційних відносинах. *Інформація і право*. 2017. № 1(20). С. 51-67.
10. Інтернет речей»: Бібліографічний покажчик (Споживаємо розумно) / уклад. М. Маслова. Запоріжжя: ЗОУНБ. 2020. 72 с.
11. Кронівець Т.М., Тимошенко Є.С. Правові аспекти захисту приватності життя людини в контексті

використання штучного інтелекту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 295–297.

12. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства: Збірка європейських та міжнародних стандартів у сфері судочинства / Проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливе правосуддя», Проект ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні»: Київ, 2015. 708 с.

13. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004, № 40–41, 42. Ст. 492.

14. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон, Кодекс від 13 квітня 2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

15. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005, № 35–36, № 37. Ст. 446.

16. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006, № 15 Ст. 128.

17. Єдиний державний реєстр судових рішень. *Судова влада України : веб-сайт*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 21.06.2025).

18. Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень: рішення Вищої ради правосуддя від 19 квітня 2018 р. № 1200/0/15-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v1200910-18?lang=ru#Text> (дата звернення: 21.06.2025).

19. Електронне правосуддя у різних країнах світу: як все працює. Судово-юридична газета «СУД ІНФО». 7 серпня 2020 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/175875-elektronne-pravosuddya-u-riznikh-krayinakh-svitu-yak-vse-pratsyuye> (дата звернення: 21.06.2025).

20. Штучний інтелект в судовій системі: як це відбувається в Китаї. Future Now: Technologies & Science Blog. 23 квітня 2021 р. URL: <https://futurenow.com.ua/shtuchnyj-intelekt-v-sudovij-systemi-yak-tse-vidbuvayetsya-v-kytayi/> (дата звернення: 21.06.2025).

21. Риков В. В. Штучний інтелект на допомогу правосуддю: дотримання прав людини. *Вища школа адвокатури НААУ : веб-сайт*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/shtuchnyj-intelekt-na-dopomogu-pravosuddyu-dotrymannya-prav-lyudyny/> (дата звернення: 21.06.2025).